

3. Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 283 с.

4. Михайлик Д. О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 217–221

5. Черноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 17 с.

Чугаєвський Артем Артурович,
аспірант відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПСИХІЧНОГО РОЗЛАДУ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Війна в Україні стала одним з каталізаторів, який призводить до збільшення кількості осіб з психічними розладами, оскільки люди, які переживають війну, постійно перебувають у стані тривоги, страху та невизначеності, що може спричинити розвиток різних психічних проблем. Постійне відчуття втрати, травматичні події, з якими доводиться зіткнутися людям на передовій, а також тим, хто переживає евакуацію або залишився у зоні конфлікту, психологічні травми від втрат близьких, руйнування домівок і звичного способу життя можуть призвести до появи депресії, посттравматичного стресового розладу та інших психічних порушень, і саме тому набуває актуальності проблема забезпечення прав та процесуальних гарантій осіб, які страждають на психічні розлади.

Спільною рисою осіб, які страждають на психічний розлад, є те, що вони можуть страждати від постійного або тимчасового зниження розумових здібностей. Таким чином, вони частіше, ніж інші ускладнюють, особливо під впливом додаткових стресових факторів, проведення допиту, затримання, судового розгляду. Особи, які страждають емоційними проблемами (депресія, психоз або посттравматичний стрес) і проблемами в поведінці (аутизм, гіперактивний розлад із дефіцитом уваги), можуть втратити здатність повного усвідомлення значущості та наслідків судового розгляду. Деякі з них можуть зазнавати труднощів у розумінні під час відповідей на запитання, оскільки мають проблеми із запам'ятовуванням та опрацюванням інформації. Хоча люди з психічними розладами, з одного боку, здатні давати правдиві свідчення, але з іншого, вони можуть за певних обставин, зокрема, не знаючи або не бажаючи цього робити, надати ненадійну, таку, що вводить в оману, або таку, що самозвинувачує, інформацію [1, с. 70].

Вивчення термінології в національному законодавстві, зокрема в галузі кримінального права та кримінального процесу, підтвердило, що визначення терміну «психічний розлад» не є уніфікованим (існує розбіжність між термінами).

Так, у нормах Кримінального кодексу України (далі – КК України) для позначення різного психічного стану вживаються такі терміни, як: «хронічне психічне захворювання», «тимчасовий розлад психічної діяльності», «недоумство», «інший хворобливий стан психіки», «психічний розлад», «психічне захворювання», «розлад психіки та поведінки», «психічна хвороба» [2].

У нормах Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України) нормативно закріплено п'ять синонімічних визначень таких особливостей психічного здоров'я особи, а саме: формулювання «особи з розумовими і фізичними вадами», «психічне захворювання», словосполучення «фізична чи психічна хвороба» використано законодавцем у положеннях п. 1 ч. 3 ст. 97 КПК України, поняття «психічного стану», «розлад психічної діяльності» та «психічна хвороба» [3].

Дослідження актуальних положень чинних КК України та КПК України показує, що для визначення медичного критерію неосудності застосовується застаріла термінологія. Хоча деякі дослідники висловлюють аргументи на користь того чи іншого визначення закріпленого у законодавстві, ці доводи не є однозначними, немає єдиної думки щодо закріплення єдиного визначення для означення моделей психічних аномалій, а наявні в законодавстві визначення не відповідають сучасним уявленням медичної науки.

Так, в ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу» [1], використовується термін «психічні розлади» відповідно до вимог Міжнародної класифікації хвороб, травм і причин смерті (МКХ-10), прийнятої в Україні з 1998 року. [4]

Поряд з цим, деякі науковці вважають за доцільне привести у відповідність термінологію, що стосується психічного стану особи, у КК України та КПК України до вимог Міжнародної класифікації хвороб, травм і причин смерті (МКХ-10), де у розділі «Розлади психіки та поведінки» визначені з відповідними шифрами граничні межі різновидів психічних розладів у різних сферах психічної діяльності людини. [5, с. 185]

Проблема об'єктивізації визначення психічних вад є складною і до цього часу ще не отримала достатнього наукового освітлення, що призводить до нечіткості у нормативних документах. Часто у літературі психічні вади пов'язують з конкретними дефектами та відхиленнями від норми, тобто від ідеального психічного стану.

Наявність в особи психічних вад означає його нездатність до більш менш тривалої психічної діяльності, складної за змістом, пов'язаної з емоціональною напругою. Під психічними вадами можна

розуміти неглибокі психічні порушення, що є перехідними між психічним здоров'ям і вираженим психічним розладом. [5, с. 187]

Разом з цим, існує думка, що терміни «психічні вади» та «психічні хвороби» означають різні концепції, що відрізняються за глибиною і стадіями психічних змін. Так, психічні вади, у відмінну від психічних хвороб, не призводять до спотвореного сприйняття реальності. Медичний критерій «психічних вад» має включати, окрім таких же психічних розладів, як і при неосудності, також психопатологічні стани, за яких глибина дезорганізації психічної діяльності буде меншою [6, с. 369–370].

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що чинне законодавство не враховує результати наукових досліджень у даній області, що призводить до відсутності чіткого розуміння, що слід розуміти під фізичними і психічними вадами, чим відрізняється психічні вади від психічних розладів, а також існує проблема відсутності єдиного законодавчого визначення моделей психічних аномалій, що в свою чергу може призвести до порушення прав та законних інтересів осіб з психічними розладами.

Список використаних джерел

1. Verbeke, P., Vermeulen, G., Meysman, M., & Vander Beken, T. (2015). Protecting the fair trial rights of mentally disordered defendants in criminal proceedings: Exploring the need for further EU action. *International Journal of Law and Psychiatry*, 41, 67–75.

2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.

5. М. Шумило, Л. Дунаєвська, О. Козерацька. Проблеми встановлення та розмежування психічних розладів та фізичних і психічних вад особи як окремих підстав для обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні. *Підприємство, господарство і право: науково-практичний юридичний журнал*, 2019. № 10. С. 184–189 с.

6. Харитоновна Н.К. Экспертная оценка возможности самостоятельно осуществлять своего права на защиту. *Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской больницы № 15 (Сабуровой дачи)*. Т. 3. Харьков, 1996. С. 369–370.